

Karasu Kenarında Bir Yerleşim Yeri: Alaca/Tilkitepe Höyük ve Çevresi

An Inhabited Area Near Karasu: Alaca/Tilkitepe Höyük and Surrounding Region

Süleyman Çiğdem

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü scigdem@atauni.edu.tr

Özet

Erzurum ve çevresinde yer alan höyüklerden biri olan Alaca/Tilkitepe, hem konumu hem de yüzeyde sunmuş olduğu zengin verileriyle büyük bir farklılık göstermektedir. Yüzey bulgularına göre M.Ö. IV. binin sonlarından itibaren yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Höyüğün hemen kuzeyinden Erzurum'u batıya bağlayan tarihi yollardan biri geçmektedir. Ayrıca Tilkitepe çevresinde bir çok nekropol alanları da bulunmaktadır.

Abstract

Alaca/Tilkitepe, which is one of the höyüks around Erzurum, shows a great difference with both its location and rich findings it owns. It is understood from the surface findings/characteristics that the höyük was settled from the late 4000 B.C. onwards. Just in the northern part of höyük, there is one of the historical roads linking Erzurum to the west. In addition, there is a number of necropolises around the Tilkitepe.

Tilkitepe höyük¹, Erzurum'un 28 km. batısında yer alan Alaca Köyü'nün 600 m. güneyinde, köyü Erzurum-Kandilli yoluna bağlayan tali yolun 335 m. batısında, Fırat'ın ana kaynağını oluşturan Karasu'nun 145 m. güneyinde yer almaktadır.

Yerleşmenin Karasu'nun hemen kenarında yer alması, yerleşim özelliği açısından höyüğü, Erzurum ve çevresinde yer alan diğer höyüklerden² farklı kılmaktadır. Bölgede Karasu'nun hemen yanı başında kurulmuş ve Karasu'ya bu kadar çok yakın, bilinen bir başka yerleşim alanı bulunmamaktadır. Su kaynakları açısından zengin olan bölge, aynı zamanda tarıma elverişli topraklarla da çevrilidir (Harita 1).

Tilkitepe'nin bulunduğu alanın diğer bir önemli özelliği de, şu an bir kısmı köyün mezarlık alanı içerisinde kalan, Erzurum'u batıya bağlayan eski yolun (Resim 1) yakınında bulunmasıdır. Bu yol Alaca Köyünün hemen önünden geçmekte, batıda Tazegül-Cinis-Kandilli ve Aşkale güzergahından Erzincan'a, doğuda Ağveren üzerinden Ilıca, Pulur ve Erzurum'a ulaşmaktaydı (Harita 2). Osmanlı kaynaklarında bu yol üzerinde bulunan Alacahan'dan söz edilmektedir³. Yaptığımız incelemelerde⁴ bu hanın, köyün hemen güneyinde, yukarıda tanımladığımız yolun 40-50 m. kadar kuzeyinde

ve günümüzde mezarlık olarak kullanılan alanın hemen yanında (Resim 2) yer aldığı saptanmıştır. Ancak bu hanın kesme taş duvarlarının ve hatta temel taşlarının bile köylülerce sökülerek ev yapımında kullanılmasından dolayı, hiçbir mimari kalıntıyla karşılaşmamıştır. Bununla beraber bölgede yaptığımız yüzey araştırmasında toplanan çok sayıda sırlı Selçuklu seramiği (Resim 11). hanın Osmanlı öncesinde yapılmış olabileceğini göstermektedir. Bu şekliyle hanı ve yolu tarihi ipek yolu üzerinde değerlendirmemiz yanlış olmayacaktır. Yine bu hanın hemen batısında tarihi yol üzerinde iki katlı, sekizgen gövdeli Tazegül Köyü sınırları içinde bulunan ve altın aramak amacıyla köylülerce çok tahrip edilen Evreni Kümbeti yer almaktadır. Kesme taştan inşa edilen ve kitabesi bulunmayan bu kümbet 13. ve 14. yüzyıllara tarihlendirilmektedir⁵.

20 m. yüksekliğindeki höyüğün kuzey yönü hariç alt kısımları düzleştirilerek tarla haline dönüştürülmüştür. Höyük bu haliyle iki kademeli bir görünüm almıştır. Yukardan aşağıya doğru I. Kademe;8 metre yüksekliğinde, kuzey-güney doğrultusunda 82 m.,doğu-batı doğrultusunda 52 m. boyutlarındadır. II. Kademe;12 metre yüksekliğinde, doğu-batı doğrultusunda 180 m., kuzey-güney doğrultusunda 150 m. boyutlarındadır.(Resim 3-4)

Yöredeki bir çok höyükte karşılaştığı gibi Tilkitepe'nin de, en büyüğü zirvesinde olmak üzere, farklı yerlerinde kaçak kazı çukurlarına rastlanmıştır (Resim 5).

Höyük yüzeyinde ve çevresinde yüzeyde bolca bulunan yumru ve parçalanmış obsidyenler (Resim 22), olasılıkla doğusundaki Pulur Höyüğün 1,5 km uzağındaki Ağören Köyü yakınındaki yataklardan sağlanıyor olmalıydı⁶. Erzurum ve Pasinler ovalarındaki hemen her höyükte karşılaştığımız devetuyu- siyah renkli, çoğunlukla açkılı, el yapımı, erken dönemleri mat, geç dönemleri daha parlak; Geç Kalkolitik ve Tunç Çağlarına tarihlendirilen Karaz keramiklerine⁷(Resim 12, Çizim 1) koyu kavuniçi veya açık kırmızı Erken Demir Çağ⁸(Resim 13) ve tipik, kırmızı Urartu keramik parçalarına (Resim 14), kil taşından yapılmış ağırşak(Resim 15), volkanik tüften (andezit) yapılmış keski veya küçük bir baltanın (Resim 16)⁹ bulunması Tilkitepe'de obsidyen yanında gelişmiş bir taş alet endüstrisinin varlığını da kanıtlamaktadır.

Tilkitepe'nin de içinde bulunduğu Alaca Köyü çevresinde, halk arasında ören yerleri olarak adlandırılan nekropol alanları da bulunmaktadır. Bunların en önemlileri köyün yaklaşık olarak 1 km. kuzeyinde bir vadi içersinde yer alan Cabbarören'de (Resim 6) yer almaktadır.

Cabbarören

Mezarlıkların bulunduğu alanlar tarla olarak kullanıldığı için oldukça tahrip edilmiştir.(Resim 7) İncelemelerimizde yol yapımı dolayısıyla tarla kenarlarında yüzeye kadar çıkmış insan iskeletleriyle karşılaşmıştır. Her ne kadar köy halkı arasında bu bölgedeki mezarların içerisinden insan iskeletlerinin konulduğu küplerin bulunduğu ifade edilmiş ise de incelemelerimizde bunlarla karşılaşmamıştır. Bu mezarların bir başka özelliği de etraflarında moloz taş yığınları ile çevrili olmasıdır. Bunlar da kaçak kazılar ve yol açmaları esnasında büyük tahribata uğramışlardır. Elimizdeki verilerle mezarlıkların tarihlendirmelerini yapmak olanaksız görülmektedir. Mevcut verilerle bir tarihlendirme yapmanın güç olduğu bu alanın şimdilik bir halk mezarlığı olduğunu söyleyebiliriz (Resim 17).

Örenler; Cabbarören'in doğusundaki bu alanda da (Resim 8) işlenmiş taşların bulunduğu belirtilmiştir. Ancak yaptığımız incelemelerde herhangi bir yapı kalıntısıyla karşılaşmamıştır. Olasılıkla köy halkı tarafından ev yapımı nedeniyle sökülerek kullanılmıştır.

Karapınar; Cabbarören'in kuzeyinde, vadinin orta kısmında doğu, batı ve kuzey yönlerinde tepelerle çevrili kapalı bir alandır. Her tarafında doğal su kaynaklarının bulunması, yerleşim yeri için uygun bir alan olduğunu akla getirmektedir. Yüzeyde yoğun bir açık portakal renkli keramik parçaları ve yerleşim alanı olarak kullanıldığını gösteren moloz taş döküntüleri bulunmaktadır. Özellikle açık koyu kırmızı renkli keramik parçaları Erken Demirçağ dönemi özelliklerini göstermektedir (Resim 18). Bugün tarla olarak sürüldüğü için temelde ne gibi bir mimari yapılanmanın varlığını görmek olanaksızdır.

Kumluk; Köyün 2 km. batısındadır(Resim 9). Köy halkı arasında mezarlık olarak tanımlanmaktadır. Yüzeyde bol miktarda keramik parçası ve kumtaşı (gre)'den imal edilmiş bir havan eline(Resim 19) karşılaşmıştır. Kumluk'ta Cabbarören de olduğu gibi bir çok kaçak kazı yapılmıştır. Bunun için keramikler oldukça tahrip olmuştur. Mat Karaz türü bir keramik parçası türü (Resim 20) ile Erken Demir Çağ parçalarına rastlanmıştır (Resim 21).

Kumluk yüzey bulguları buranın bir nekropol olabileceği görünümünü sergilese bile, sistematik bir kazı yapılmadan net bir şey söylemek olanaksız görülmektedir. Yalnız yüzey çalışmalarımızda karşılaştığımız oval veya dikdörtgene yakın biçimlerde mezarlıklar olabileceğini gösteren yüzeydeki taş dizileri oldukça ilgi çekmektedir. Konumu itibariyle Kumluk'un yerleşim alanı olma olasılığı düşük görülmektedir.

Yatak; Köy yerleşim alanının hemen kuzeybatısında yer almaktadır (Resim 10). Oldukça tahribata uğramış alan içerisinde bol miktarda insan kemikleriyle karşılaşmıştır. Fakat her hangi bir keramik parçası görülmemiştir. Bu görünümü ile Yatak bir geç dönem nekropol alanı olarak gözükmektedir. Fakat bir tarihlendirme yapma olanağı yoktur.

Tilkitepe ve çevresinde yaptığımız araştırmalar sonucu ele geçirilen keramikler arasında Karaz özelliği gösteren siyah ve astarlı parçalar ile kırmızı renkli Urartu öncesi (Erken Demir Çağ), II. Bin ve I. Bin ve Urartu özelliği gösteren parçalar sıklıkla bulunmaktadır.

Sonuç olarak; keramik buluntularından ve konumundan Tilkitepe'nin Geç Kalkolitik'ten itibaren yerleşime açıldığını ve uzun yıllar yerleşim alanı olarak kullanıldığını söyleyebiliriz. Yerleşmenin batısında Cinis¹⁰, doğusunda Çiğdemli¹¹ höyüklerinin yer alması Tilkitepe'nin Karaz yerleşmeleri içerisinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bununla beraber yerleşimde bulunan Karaz keramiğine göre daha mat, siyah ve motifsiz keramikler Eski Tunç Çağı keramiği ve kronolojisi hakkında yeni tartışmaları gündeme getirebilecek niteliktedir. Bunun için yerleşimde sistematik bir kazının yapılması zorunlu gözükmektedir. Ayrıca yerleşim alanının konumu göz önüne alındığında, belki de şu ana kadar Erzurum ve çevresinde tanımlanamayan Neolitik Çağ yerleşim merkezi bulgularını sunması şaşırtıcı olmayacaktır. Yine yapılacak kazılarla, hala araştırılmakta olan bölgenin Tunç Çağları, Erken Demir Çağı¹² ve Urartu dönemi ile ilgili yeni bilgiler ortaya konulacaktır. M.Ö. II. binde Hayasa¹³, M.Ö. I binde Diauehi'ye¹⁴ lokalize edilen bir bölge içerisinde yer alan yerleşimde haklarında fazla bilgi bulunmayan bu kültürlerle ait yeni verilerle de karşılaşabiliriz. Hem Tilkitepe Höyük'te hem de etrafındaki diğer yerleşim alanlarında sıkça karşımıza çıkan Demir Çağ keramikleri, bölgenin bu çağda Geç Kalkolitik -Eski Tunç Çağlarına oranla daha yoğun bir yerleşime sahne olduğu izlenimini vermektedir¹⁵. Yüzeysel bulgularına göre Cabbarören ve Kumluk'da yer alan mezarlık alanlarının tarihlendirilmesini yapmak ise oldukça güç gözükmektedir.

Notlar

¹ Höyük hakkında ilk bilgileri veren N.BAŞGELEN, höyüğün ismini vermeden sadece lokalizasyonunu yapmış ve yüzeysel verilerine dayanarak höyüğü bölgede sıklıkla karşılaşılan Karaz yerleşmelerinden biri olarak tanımlamıştır. "Yeni Bir Prehistorik Merkez" Arkeoloji ve Sanat II 1985/28-31,2; Semih GÜNERİ yerleşmeye Alacahöyük ismini vermiştir; "Doğu Anadolu'da Yeni Gözlemler" Türk Arkeoloji Dergisi

XXX(1992)161; A.CEYLAN ise höyüğü Alaca(Tilkitepe II) olarak tanımlamıştır; "2000 Yılı Erzincan ve Erzurum İleri Yüzeysel Araştırmaları" 19. Araştırma Sonuçları Toplantısı (Ankara 2001)168; M. KARAOSMANOĞLU-M.İŞIKLI-B.CAN da höyüğü Alaca Höyük/Tilkitepe olarak adlandırmışlardır; "2001 Yılı Erzurum Ovası Yüzeysel Araştırması" 20. Araştırma Sonuçları Toplantısı (Ankara 2002), 347, 353 Resim 3.

² Bu yerleşim yerleri için bkz., H.Z. KOŞAY-K. TURFAN., "Erzurum Karaz Kazısı Raporu" Belleten XXIII/91 (1959) 349-413; H.Z. KOŞAY., "Pulur Kazısı 1960" Türk Arkeoloji Dergisi XI/1(1961) 25-28; H.Z. KOŞAY-H.VARY., Pulur Kazısı 1960, Ankara, 1964; H.Z. KOŞAY., "Pulur ve Güzelova Araştırmaları" Atatürk Konferansları I (1964) 91-94; H.Z. KOŞAY-H.VARY., Güzelova Kazısı, Ankara, 1967; H.Z. KOŞAY., "Erzurum ve Çevresinin Dip Tarihi (Prehistor ve Protohistuarı)" 50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi I, Erzurum, 1974, 53-54; M. PEHLİVAN., En Eski Çağlardan Urartu'nun Yıkılışına Kadar Erzurum ve Çevresi (Bas. Dok. Tezi), Erzurum, 1984, 45-46; J. YAKAR., The Later Prehistory of Anatolia, Late Chalcolithic and Early Bronze Age II, BAR International Series, No: 286, Oxford, 1985, 302; S. GÜNERİ., "Erzurum ve Çevresindeki Höyüklerin Yüzeysel Araştırması" V. Araştırma Sonuçları Toplantısı II (Ankara 1987), 45-76; A.G. SAGONA., "Sos Höyük and the Erzurum Region in Late Prehistory: A Provisional Chronology for Northeast Anatolia", in Chronologies des pays du Caucase et de l'ephrate aux IV-III Millenaires: Actes du colloque d'Istanbul, 16-19 Decembre 1998, Varia Anatolica XI, editec by C. MARRO and H. HAUPTMAN, 329-373, Paris: De Boccard (Institut Français d'etudes Anatoliennes d'Istanbul); A. CEYLAN., "1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzeysel Araştırmaları" XVIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı II, (İzmir 2000), 73-74; C. SAGONA-A. SAGONA., "An Archaeological Survey of The Erzurum Plain, 1999" XVIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı II, (İzmir 2000) 67-69.

³ FERİDUN AHMET BEY., Münşeatü's-selatin, İstanbul, 1274, 400.

⁴ Yüzeysel çalışmalarının yapılmasında yardımlarını esirgemeyen Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi öğretim üyelerinden sayın Yrd. Doç. Dr. Hüseyin YURTTAŞ ve Yrd. Doç. Dr. Haldun ÖZKAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

⁵ R.M. ÜNAL., "Az tanınan ve Bilinmeyen Doğu Anadolu Kümbetleri" Vakıflar Dergisi XI(1976), 132;

A.Ş. BEYGU., Erzurum Tarihi, Anıtları ve Kitabeleri, İstanbul, 1936, 179; O.C. TUNCER., Anadolu Kümbetleri 2, Ank., 1991, 207.

⁶ H.Z. KOŞAY-H.VARY., Pulur 1960, 19.

⁷ H.Z. KOŞAY-K. TURFAN., Belleten XXIII (1959) 91, 387 vdd.; H.Z. KOŞAY-H.VARY., Pulur Kazısı, Lev. XIV-XXXIX; H.Z. KOŞAY., Güzelova Kazısı, Lev. XLI-LIX; A. SAGONA-M. ERKMEN-C. SAGONA-S. HOWELLS., "Excavations at Sos Höyük, 1996. Third Preliminary Report" Anatolica XXIII (1997) 186-188, 210 fig. VII 3, 4, 5; Karaz keramiğinin köken, terminoloji, özellikleri ve yayılım alanı ile ilgili tartışmalar için bkz., G. ARSEBÜK., Altınova'da Koyu Yüzlü Açıklı ve Karaz Türü Çanak Çömlek Arasındaki İlişkiler Sorunu, İstanbul, 1974, (Bas. Dok. Tezi) 48 vdd.; G. ARSEBÜK., "Altınova'da (Elazığ) Koyu Yüzlü Açıklı ve Karaz Türü Çanak Çömlek Arasındaki İlişkiler" VIII. Türk Tarih Kongresi, 1979, 81-92; M. PEHLİVAN., Erzurum ve Çevresi, 34-51; M. PEHLİVAN., "Karaz Kültürü ve Hurriler" 100. Yıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 1/1(1990) 168-174; A. SAGONA-C. SAGONA-H. ÖZKORUCUKLU., "Excavations at Sos Höyük 1994, First Preliminary Report" Anatolian Studies 45(1995) 202-215; A. SAGONA., "The Bronze Age-Iron Age transition in northeast Anatolia: a view from Sos Höyük" AS 49(1999) 153-157.

- ⁸ Krş.A. SAGONA-M. ERKMEN-C. SAGONA., "Excavations at Sos Höyük,1995" XVIII. KST I(27-31 Mayıs 1996) Ankara, 139,142 fig.1:2,3,4,5;A SAGONA-M.ERKMEN-C.SAGONA., "Excavations at Sos Höyük,1996"XIX. KST I, Ankara 1998(Ayrı basım) 247,250 fig1:2,3.
- ⁹ H.Z.KOŞAY-M.AKOK.,Alaca Höyük Kazısı 1963-1967 Çalışmaları ve Keşifleri Ait İlk Rapor, Ank., 1973,24,Lev.LXVIII r.76; U.ALKIM-H.ALKIM-Ö.BİLGİ.,İlkiztepe I Birinci ve İkinci Dönem Kazıları (1974-1975) Ank.,1988,100,Lev. CI 211,212; R.DURU., Kuruçay Höyük I, 1978-1988 Kazılarının Sonuçları Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri, Ank.,1994,70,Lev.233 1-10, Lev.231 5-9.
- ¹⁰ A. CEYLAN., "Erzurum Ovası'nda Önemli Bir Merkez: Cinis Höyük" Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi 26(2000) 29-42.
- ¹¹ Hem Çiğdemli Höyük hakkında verdiği bilgilerden hem de Tilkitepe keramiklerinin değerlendirilmesinde gösterdiği yardımlardan dolayı Doç. Dr. Sayın Mehmet KARAOSMANOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.
- ¹² S.Güneri höyükte bulunduğu boyalı keramiği Demir Çağına tarihlendirmekte;TAD XXX(1992) 179; Doğu Anadolu boyalı keramikleri için bkz.,Doğu Anadolu Yayla Kültürleri (M.Ö.II.Binyıl),İstanbul,2001,67 vd.
- ¹³ M.PEHLİVAN., Hayaşa (M.Ö.XV-XII. Yüzyıllarda Kuzey - Doğu Anadolu), Erzurum, 1991, 22-39.
- ¹⁴ M.PEHLİVAN., Daya(e)ni/Diau(e)hi (Uruatri-Nairi Konfederasyonları Döneminden Urartu'nun Yıkılışına Kadar), Erzurum. 1991, 22-37;Krş.O.BELLİ-A.CEYLAN., "Kuzeydoğu Anadolu'da Bir Tunç Çağı ve Urartu Kalesi:Yoğunhasan" Tüba-Ar Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi 5(2002)120-126,128 Harita 1.
- ¹⁵ Doğu Anadolu'da Bronz Çağ'ından Demir Çağ'ına geçiş ile ilgili tartışmalar için bkz.,K.KÖROĞLU., "The Transition from Bronze Age to Iron Age in Eastern Anatolia"Identifying Changes: the Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions (Proceedings of the International Workshop Istanbul,November 8-9,2002) (Ed.by B. FISCHER-H. GENZ-E. JEAN-K. KÖROĞLU),İstanbul,2003,231 vd.

ÇİZİM ve RESİMLER

Harita 1 : Tilkitepe Höyük ve Çevresinin Topoğrafya Haritası

Harita 2 : Erzurum'u Batıya Bağlayan Tarihi Yol

Çizim 1 : Tilkitepe Höyük Keramik Örnekleri

Resim 1 : Tilkitepe'nin Kuzeydoğusunda Yer Alan Tarihi Yol

Resim 2 : Alacahan'ın Bulunduğu Alan

Resim 3 : Kuzey Yönünden Tilkitepe Höyük

Resim 4 : Höyüğün Üst Kısmı.

Resim 5 : Höyüğün Üst Kısımındaki Kaçak Kazı Alanı

Resim 6 : Cabbarören'den Genel Görünüm.

Resim 7 : Cabbarören Mezarlık Alanı

Resim 8 : Örenler ve Karapınar

Resim 9 : Kumluk

Resim 10 : Yatak

Resim 11 : Han Alanında Bulunan Selçuklu Seramiği

Resim 12 : Tilkitepe Karaz Keramiği Örnekleri

Resim 13 : Tilkitepe Erken Demirçag Keramikleri

Resim 14 : Tilkitepe Urartu Keramiği

Resim 15 : Tilkitepe-Ağırşak

Resim 16 : Tilkitepe-Balta

Resim 17 : Cabbarören Mezarlık Buluntusu, Geç Dönem Keramiği

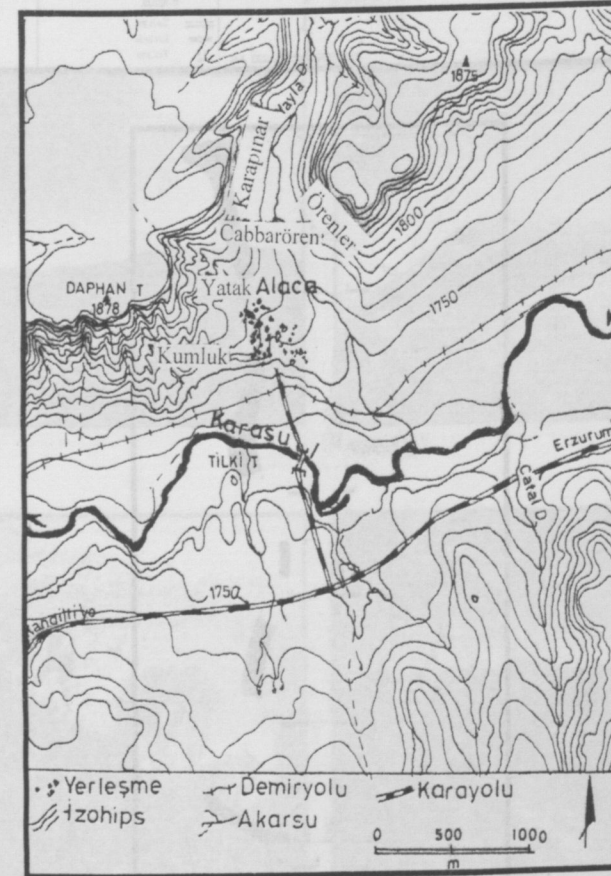
Resim 18 : Karapınar Erken Demirçag Keramikleri

Resim 19 : Kumluk-Havaneli

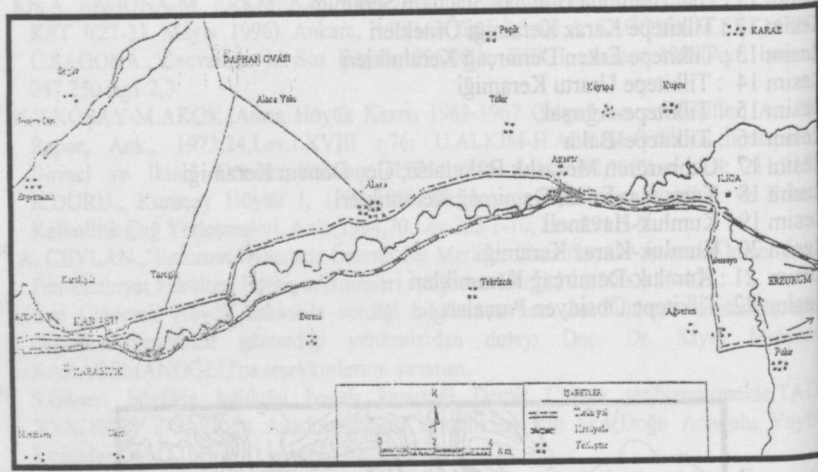
Resim 20 : Kumluk-Karaz Keramiği

Resim 21 : Kumluk-Demirçag Keramikleri

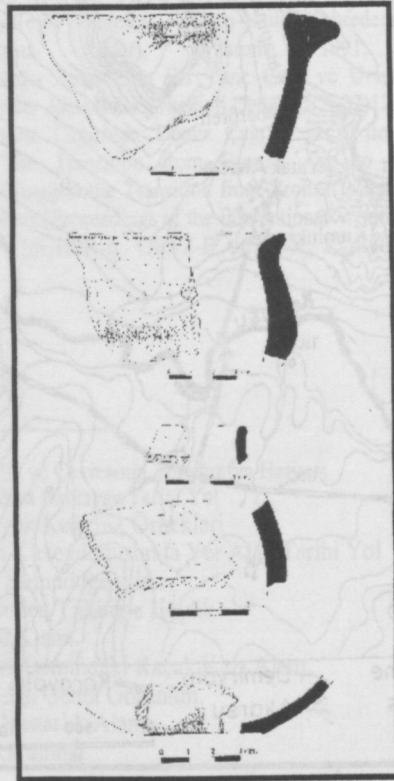
Resim 22 : Tilkitepe Obsidyen Parçaları

Harita 1.

Harita 2:

Çizim 1:

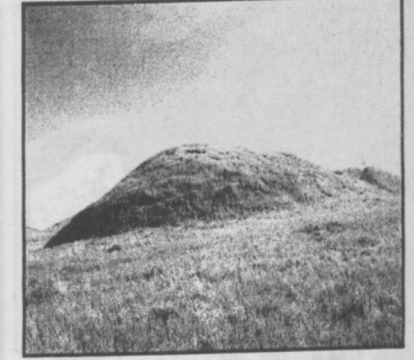
Resim 1:

Resim 2:

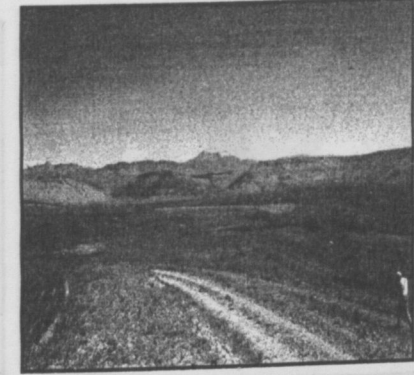
Resim 3:

Resim 4:

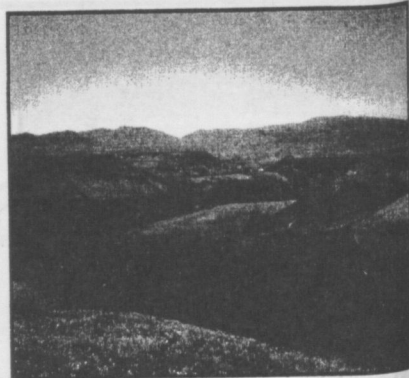
Resim 5:

Resim 6:

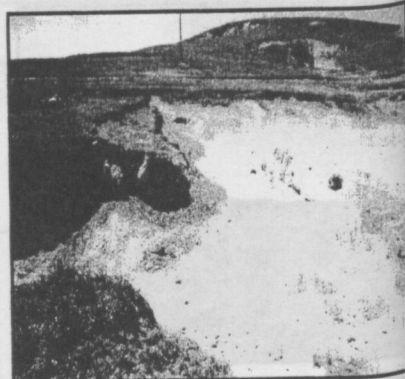
Resim 7:

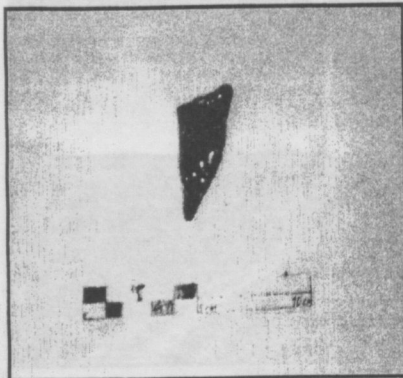
Resim 8:

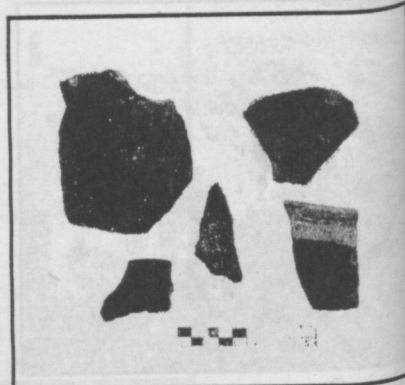
Resim 9:

Resim 10:

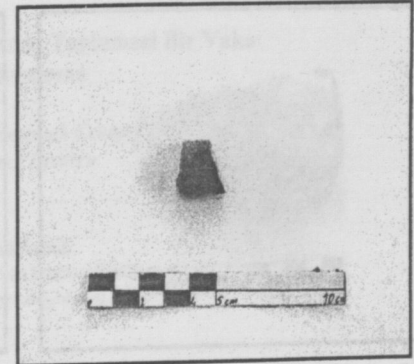
Resim 11:

Resim 12:

Resim 13:

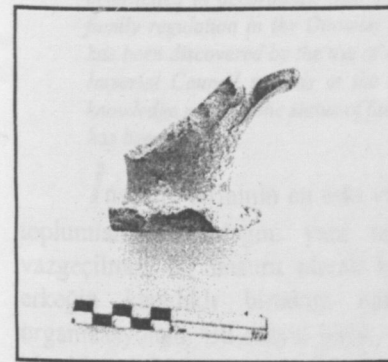
Resim 14:

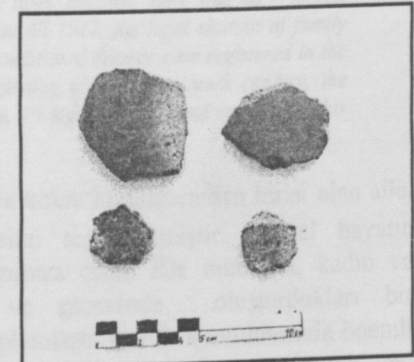
Resim 15:

Resim 16:

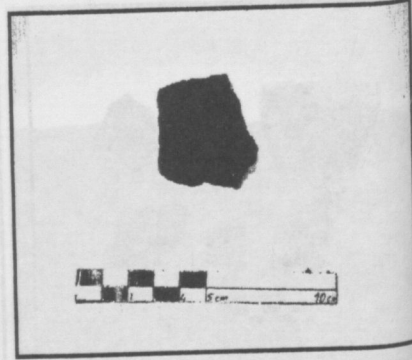
Resim 17:

Resim 18:

Resim 19:

Resim 20:

Resim 21:

Resim 22:

XVII. Yüzyıl Erzurum'unda Toplumsal Bir Vaka: Şartlı Boşanma

*A Social Case in the Seventeenth Century Erzurum:
Conditional Divorce*

Bilgehan Pamuk

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü bilgehan@atauni.edu.tr

Özet

Osmanlı Devleti'nin sosyal-kültürel yapısı içerisinde aile, fevkalade ehemmiyetli bir mevkiye sahip olmuştur. Kadın ve erkeğin oluşturduğu bu birlik, toplumun temelini teşkil ettiğinden, dönemin idarecileri tarafından her zaman için itina gösterilmiştir. Sağlam ve düzenli bir yapıya sahip ailelerin, toplumsal barışın oluşmasındaki rolleri göz önüne alındığında, aile kurumunun işleyişine hassasiyetle dikkat edilmiştir. Bu yaklaşım içerisinde, ailenin statüsü belirli birtakım hukukî kurallar doğrultusunda belirlenmiştir. Ancak, Osmanlılarda 1917 yılına kadar resmi mahiyette bir aile kanunnamesi ve kararnamesi olmadığından, ailenin hukukî durumu döneme ait kaynaklardan istifade edilerek ortaya konulabilmektedir. Nitekim XVII. yüzyıl başlarında Divan-ı Hümayun kayıtlarındaki şartlı boşanma hadisesi üzerinde durularak, ailenin statüsü, hukukî durumu ve kadının sahip olduğu haklar belirlenmeye çalışılmıştır.

Abstract

Family had a very significant place within the social-cultural structure of the Ottoman State. Made up of a man and a woman, that unity was always taken care of by the statesmen since it constituted the basis of social peace, they paid great attention to the working of that institution. The status of family was determined in accordance with some laws. Because there was no – formal family regulation in the Ottoman State till 1917, the legal situation of family has been discovered by the use of a conditional divorce case registered in the Imperial Council records at the beginning of the seventeenth century, the knowledge relating the status of family, its legal situation and woman's rights has been reached.

İnsanlık tarihinin en eski ve en köklü kurumlarından birisi olan aile, toplumların çekirdeğini yani temelini teşkil etmiştir. Sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olarak karşımıza çıkan aile müessesesi, kadın ve erkeğin karşılıklı birtakım hak ve görevlerle oluşturdukları bir organizasyondur. Bu sosyal birlik, toplumların kimlik kazanmasında önemli bir faktör olduğundan, tarihî süreç içerisinde hemen hemen her toplumu yakından ilgilendirmiştir. Bu sebeple aile müessesinin sağlıklı ve düzenli bir